

Een heksenproces te Weert in 1581

Hekserij en heksenprocessen¹

Een enkele keer duiken er in de pers nog berichten op over hekserij en tovenarij. Meestal betreft het verhalen uit Engeland, waar het bijgeloof altijd wat weliger getierd heeft dan in de rest van West-Europa.

Hekserij (en ook toverij) is de kunst om door middel van praktijken en formules en met behulp van bovenmenselijke en vooral demonische krachten buitengewone dingen tot stand te brengen hetzij tot eigen voordeel hetzij tot nadeel van anderen. Door het teveel aan levendige verbeelding, het tekort aan kritische zin en door onvoldoende kennis van genees- en natuurkunde zocht men de oorzaak van menig natuurlijk kwaad zoals aardbeving, onweer, misgewas, ziekten van mens en dier en van andere rampen in de onmiddellijke medewerking van demonische krachten, die zich daarbij zouden bedienen van een of meer mensen, zowel mannen als vrouwen. Waar angst een slechte raadgeefster is, leidde dit tot rechtspraktijken, waarvan zeer vele onschuldige mensen het slachtoffer zijn geworden.

Hekserij en toverij zijn bij alle volken en bij alle religies voorgekomen, zelfs bij de oude Grieken en Romeinen, waar zij bekend waren in de vorm van magie. Ook het christendom is er niet aan ontkomen en de heksenprocessen vormen een donkere bladzijde in de geschiedenis van West-Europa. De z.g. duistere middeleeuwen steken hierbij zelfs nog gunstig af vergeleken bij de 16e en 17e eeuw, toen de heksenwaan a.h.w. een epidemie werd in Duitsland, Nederland, Italië, Frankrijk, Spanje en Engeland. Zonder enige reden kon men als heks of tovenaar worden aangewezen en als misdadiger worden berecht. Pijnigingen of 'proeven'² van allerlei aard moesten de schuld bewijzen. Vooral de befaamde heksenbul van Paus Innocentius VIII, in 1485 uitgevaardigd om de heksenprocessen aan de kerkelijke inquisitie te brengen, werkte het heksengeloof niet weinig in de hand en opende de weg tot de ergerlijkste praktijken. De Paus deed hierin wel geen dogmatische uitspraak over het heksenwezen doch door de talrijke verbodsbepalingen werd de indruk gevestigd dat inwerking van de duivel vaak aanwezig was. Zodoende werd voedsel gegeven aan het geloof in heksenpraktijken en de vervolgers beriepen zich steeds op deze bul. In 1486 publiceerden enkele Dominicanen de z.g. 'Heksenhamer', waarin de reeds sedert 1275 gebruikelijke heksenfolteringen en veroordelingen werden aanbevolen. Sinds die

tijd woedde bijna 3 eeuwen lang de vervolging, aanbevolen door kerkelijke theorieën en uitgevoerd door wereldlijke rechtbanken. Sedert de Reformatie wedijverden Katholieken en Protestanten in verdelgingsijver der heksen. Wanneer wij daar thans een oordeel over willen vellen moet men het hele probleem wel proberen te zien in het licht en de opvattingen van die tijd en niet enkel hedendaagse maatstaven aanleggen.

Langzamerhand kwam er verzet tegen deze wreedheden, doch de officiële vervolgingen hielden eerst op tegen het einde der 18e eeuw, toen de ideeën der Aufklärung begonnen door te dringen en de kennis der natuurwetten en het ontwikkelingspeil der rechters was verbeterd.

Een heks op Boshoven

Omdat de stadsarchieven uit vroegere eeuwen tengevolge van enkele stadsbranden niet geheel compleet zijn, is er niet veel bekend over de hekserij in het land van Weert. Toch heeft ook Weert zijn heksenprocessen gekend, getuige een nog aanwezig archiefstuk³ uit 1581, getiteld: 'Bekentnisse van Mey Mielis, actum den 21 february'. Het bevat een volledige, waarschijnlijk door foltering afgeperste verklaring van Mey Mielis, waarin deze vrouw toegaf een verbond te hebben gesloten met een als wever verklede duivel, die als voerman op Boshoven woonde. Deze leerde haar de kunst om dieren te doden door hun iets in te geven in zijn naam. Uit enkele verklaringen van deze Mey Mielis krijgt men zeer sterk de indruk, dat zij een ware hysterica is geweest en dat zij om deze reden werd aangeklaagd als heks. Tengevolge van haar bekentnissen werd zij op 23 februari veroordeeld tot de brandstapel.

Wegens het zeer primitieve schrift en de ouderdom van het stuk zijn veel woorden, vooral waar het eigenamen betreft, niet meer te ontcijferen. Enkele familienamen worden genoemd, welke thans nog bestaan. Wij laten hieronder enkele van haar bekentnissen volgen, echter omgezet in onze taal en onze spreekwijze wegens de vele moeilijkheden van de oorspronkelijke tekst. Enkele typische zegswijzen en woorden (tussen aanhalingstekens geplaatst) zijn onveranderd overgenomen.

Bekent dat 'der viant' bij haar gekomen is in haar 'huyske' en haar veel geld heeft beloofd en haar 2 blancken⁴ heeft gegeven. Dit is geleden 23 jaar en hij was gekleed als een wever en hij zei: 'Wil je trouwen?'. En hij was een voerman op 'Boshuysen' wonende, en hij had maar een kind en 2 paarden en hij zei dat hij terug zou komen, waarop zij antwoord-

de, dat zij hem wel zou ontbieden.

Bekent dat haar 'boell'⁵ genaamd is Lucifer. Bekent dat zij hem trouwde en dat hij haar 3 halve stuivers gaf en dat hij haar zei: 'Ik ben Lucifer, ik heb geld en goederen genoeg'. Bekent dat zij hem vroeg waarom hij zo koud was en dat hij toen antwoordde: 'Ik kom door de lucht en gij moet aan mij geloven en mij raad doen'.

Bekent genoemde Mey dat zij toen 3 eieren roerde, die zij samen aten. Bekent de eerste keer 2 van haar eigen kuikens gedood te hebben door hen twee koekjes te geven met de woorden: 'eet dat in des duivels naem'. Dit is geleden 22 of 23 jaar en daarmee heeft zij beproefd of zij haar kunst kende. Bekent 'op Laer⁶ bij Greymmans' met hem gedanst te hebben 's avonds om 11 uren en bij haar waren 8 of 9 personen. Bekent dat daar bij is geweest Lysen Leen, Lyss Hoemans van 'Neerweert', Lyss Stevens en 'Lyss Kersten Smeets wyff', Mey Hoels van 'Roey'⁷ en Jencken Truyen. Verder nog een vrouw van 'Gratum'. Bekent toen met hem 'geboeleert' te hebben en haar eigen paard gedood te hebben, door het een stuk brood te geven in naam van de duivel 'en er mee naar het bos gegaan te zijn om haar kunst te beproeven'.

Bekent nog op 'Laer' gedanst te hebben en toen een kalf van Meys Coppen gedood te hebben. Zij gaf het hooi te eten en zei: 'daaraan moet jij barsten in duivels naam'. Bekent genoemde Mey nog met hem 'geboeleert' te hebben in haren 'bongert'⁸ ongeveer 4 jaren geleden en toen haar eigen kalf gedood te hebben. 'Ende als sij dansen, soe dansen sij al te rug oft achterwaerts'.⁹ Bekent genoemde Mey nog bij 'Beersell'¹⁰ aan een kapel met de duivel gedanst te hebben op een zandberg, ongeveer 6 jaar geleden en dat daar iemand van 'Buell'¹¹ bij is geweest, Trijn geheten. En bekend dat zij toen met een stuk brood een schaap gedood heeft van iemand uit Molenbeersel, die haar 5 stuivers schuldig was. Bekent dat zij 'een quaet calf' gedood heeft van Tielman Vossen en wel door het eikenloof in te geven in naam van de duivel. Bekent genoemde Mey nog ongeveer 3 jaar geleden vóór Pasen op 'Laer oppen cruysweech' gedanst te hebben en 'een quaet bagh' gedood te hebben met een stuk brood. Bekent genoemde Mey nog dat zij op Goede Vrijdag bij het mortell cruys' op Laer gedanst heeft in het bijzijn van Jen Lenerts, 'n vrouw van 'Biersell', een vrouw van 'Buell' en haar boel en dat zij toen een big van Tilman Gevert gedood heeft met een stuk brood. Bekent dat zij '1 broeck hen'¹² met 3 kuikens gedood heeft van 'Fransen Peeter dochter'. Tot zover de verklaringen van de heks. Dan volgt het vonnis van de schepenbank, letterlijk overgenomen: 'Want dan Mey Mielis, ongebonden uyt

haeren vrijen eygen willen oentlich bekant ende gestant doet voer desen gespannen banck dat sij sich metten duvell vermingt ende geboeiert heeft ende doer des duvels raet diversche personen haer beesten gedoet ende omgebracht heeft. Soe dan alsulcke Toeverij ende duvelij is tegen Godes recht ende tegen des heyligen rijcx recht ende tegen die hoechheden onssen genedigen lantheeren, soe wijst¹³ der schepen dat men Mey Mielis opt galgenvelt metten rug sal binden aen eenen staeck ende metten vuer brengen van den leven totter doet ende dat allen anderen tot eenen exempell etc.'

Onder veel toeloop van de Weertenaren zal zij waarschijnlijk nog dezelfde dag naar de Galgenberg bij de tegenwoordige Trumpert gebracht zijn om daar levend verbrand te worden. In onze dagen behoren zulke ruwe schouwspelen tot de onmogelijkheden. Men vergete echter niet – zoals boven reeds gezegd – dat men toen in totaal andere omstandigheden leefde. De straffen droegen het ruwe kenmerk van een ruwe tijd. Bovendien werden steeds straffen gebruikt, die spraken tot de verbeelding der mensen en die inwerkten op het gevoel.

Sporen van andere heksenvervolgingen in Weert zijn nog niet gevonden. Men mag echter veilig aannemen dat een heks op een pijnbank ook andere personen aanwees, die dan om wille van het volk eveneens veroordeeld werden.

J. Henkens

1)

Voor literatuur hierover zie o.a.:

Jos Hanssen: 'Der Malleus Maleficarum'. West-deutsche Zeitschrift, 1898.

Jos Hanssen: Inquisition und Hexenverfolgung im Mittelalter und die Entstehung der groszen Hexenverfolgung. Munster, 1900.

Jean Guirand: 'Histoire de l'inquisition au moyen âge'. Paris, Picard, 1935.

De Bavay: 'Du crime de sorcellerie'. Brussel, 1850.

2)

De z.g. 'godsgerechten' of 'ordaliën' als de heetwaterproef, de koudwaterproef, de vuurproef, de kruisproef, de gewijde boeteproef, de communieproef en de lijkbaarproef. Nog is bekend de 'Heksenwaag' in Oudewater.

3)

Dit stuk bevindt zich in een grote verzameling ongeordende processtukken, deel uitmakend van het rechterlijk archief van Weert, berustend in het Rijksarchief te Maastricht onder de voorlopige inventarisnummers V 216-V 298.

4)

Een onbeduidende geldsoort.

5)

Wat de intieme relatie van de heksen betreft, moet men bedenken dat volgens het oude volksgeloof elke heks er een speciale duivel op na hield tot wie zij in een soort huwelijksverhouding stond. Een boel is de officiële term.

6)

Een gehucht van Weert.

7)

Roey is Stramproy.

8)

Boomgaard.

9)

Een verklaring voor deze vorm van dans is niet bekend. Typisch is dat de beruchte Bokkerijdersbenden in Zuid-Limburg uit de 2e helft der 18e eeuw, welke eveneens in contact stonden met de duivel, steeds achterwaarts een kapel binnengingen.

10)

Molenbeersel.

11)

Budel.

12)

Een kloek.

13)

Vonnist.

